

KASA im. JÓZEFA MIANOWSKIEGO

FUNDACJA POPIERANIA NAUKI

1881 - 1991

Warszawa 1992
<http://rcin.org.pl>

KASA INŻENIERIA JĄZDZIM I MIASTOBYWALICZKI

FUNDACJA I POPRAWA KULTURY

1881 - 1991

WARSZAWA 1992

Wydawnictwo "Kultura"

Warszawa 1992

Wydawnictwo "Kultura" / Warszawa

<http://rcin.org.pl>

KASA IMIENIA JÓZEFA MIANOWSKIEGO

FUNDACJA POPIERANIA NAUKI

1881 - 1991

**INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN**
Biblioteka
ul. Nowy Świat Nr 72
00-330 Warszawa
Tel. 26-68-63, 26-52-31 w. 42

Warszawa 1992

Nakładem Kasy im. J. Mianowskiego

<http://rcin.org.pl>

Opracowanie redakcyjne oraz autorstwo
zarysu historii Kasy im. Józefa Mianowskiego

Piotr Hübner

Jan Piskurewicz

Leszek Zasztowt

© Copyright by Kasa im. Józefa Mianowskiego
Fundacja Popierania Nauki, 1992

Typesetting by Dorota Kosidło-Krzepkowska,
Centrum Upowszechniania Nauki PAN

ISBN 83-00-03591-5
<http://rcin.org.pl>

Józef Mianowski

<http://rcin.org.pl>

Józef Mianowski (1804-1879) na trwale zapisał się w historii nauki polskiej. Lekarz i społecznik, profesor fizjologii Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie w latach 1839-1842, a następnie w Petersburgu. W latach 1862-1869 był Rektorem warszawskiej Szkoły Głównej, jedynej w owym czasie polskiej uczelni wyższej w zaborze rosyjskim. W okresie powstania styczniowego 1863 r. Mianowski potrafił ochronić studentów przed represjami, celowo pomniejszając wobec władz carskich ich udział w powstaniu. Wielu spośród uczestniczących w walkach figurowało na sfalszowanych listach obecności Szkoły. W końcowej fazie powstania i po jego upadku do Szkoły Głównej zapisało się wielu jego uczestników, zatajając swą powstańczą przeszłość. Dzięki Józefowi Mianowskiemu Szkoła Główna uniknęła represji popowstaniowych i była swoistym azylem dla młodzieży, której udało się wyjść z powstania.

W 1881 r. wychowankowie Szkoły Głównej, cześć pamięć jej Rektora, utworzyli *Kasę pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dr med. Józefa Mianowskiego*. Instytucja ta już w końcu XIX w. stała się największą polską organizacją wspomagającą badania i wydawnictwa naukowe. Kasa im. Józefa Mianowskiego, funkcjonująca w okresie Drugiej Rzeczypospolitej jako Instytut Popierania Nauki, zlikwidowana została 31 grudnia 1952 r. wraz z Towarzystwem Naukowym Warszawskim.

Aktem notarialnym z dnia 20 maja 1991 r. Kasa im. Józefa Mianowskiego została reaktywowana jako Fundacja Popierania Nauki. Dnia 11 października 1991 r. wpisana została do rejestru fundacji decyzją Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy.

Mamy nadzieję, że reaktywowanie Kasy im. J. Mianowskiego zyska poparcie środowisk naukowych w całej Polsce, a odrodzona Kasa będzie mogła, choć w części, dopomagać w finansowaniu badań i wydawnictw naukowych.

Komitet Kasy im. Józefa Mianowskiego

W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych. W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych. W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych.

W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych. W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych.

W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych. W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych.

W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych. W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych.

W tym celu należy przede wszystkim wypracować jednolity system wartości, który będzie opierał się na zasadach demokratycznych i humanistycznych.

Zarys historii Kasy im. Józefa Mianowskiego

I. Lata 1881-1920

Katastrofalna sytuacja nauki polskiej w okresie zaborów była jednym z głównych powodów utworzenia Kasy Mianowskiego. Brak było wówczas polskich instytucji naukowych, uniwersytetów i szkół, zaś instytucje i towarzystwa naukowe działające w autonomicznej Galicji, w zaborze austriackim, nie mogły zaspokoić ogromnych potrzeb całości ziem polskich.

Pierwotnie zamierzano utworzyć Towarzystwo popierania nauki polskiej i nazwać je imieniem Józefa Mianowskiego Rektora warszawskiej Szkoły Głównej, zlikwidowanej przez carat w 1869 r. Chciano w ten sposób uczcić pamięć jedyne go Rektora istniejącej za ledwie siedem lat, jedynej w zaborze rosyjskim, polskiej uczelni wyższej tego okresu. Okazało się to jednak niemożliwe z racji sprzeciwu władz zaborczych. Od pierwszego posiedzenia byłych profesorów i studentów Szkoły Głównej w dn. 22 stycznia 1879 r. do zatwierdzenia instytucji w dn. 12 lipca 1881 r. przez dwa i pół roku starano się o rejestrację. Sukces oficjalnego zatwierdzenia instytucji przez rosyjskie władze okupiony został znacznym ograniczeniem jej

funkcji. Nadano jej charakter Kasy wzorując się na licznych wówczas instytucjach o charakterze dobroczynnym. Ten dość wąski zakres działalności statutowej wkrótce został jednak nieformalnie rozszerzony i do momentu odzyskania niepodległości przez Polskę *Kasa pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dr med. Józefa Mianowskiego* - tak brzmiała wówczas pełna jej nazwa, stała się największą polską instytucją wspierającą badania i wydawnictwa naukowe, później zaś zyskała przydomek "ministerstwa nauki polskiej w latach niewoli".

Z Kasą Mianowskiego od początku jej istnienia związani byli ludzie będący niekwestionowanymi autorytetami intelektualnymi ówczesnej Warszawy i zaboru rosyjskiego. Wśród czterdziestu pięciu pierwotnych założycieli Kasy znaleźli się m.in.: Jerzy Aleksandrowicz, Ignacy Baranowski, Karol Benni, Tytus Chałubiński, Piotr Chmielowski, Eugeniusz Dziewulski, Aleksander Głowacki (Bolesław Prus), Władysław Holewiński, Aleksander Kraushar, Leopold i Stanisław Kronenbergowie, Jakób Natanson, Józef Kazimierz Plebański, Stanisław Przysański, Henryk Sienkiewicz, Antoni Słóarski, Karol Strasburger, Filip Sulimierski, August Wrześniowski i Bronisław Znatowicz.

Na czele wyłonionego 6 października 1881 r. Komitetu zarządzającego Kasą stanął dr Tytus Chałubiński - były profesor warszawskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej i Szkoły Głównej, już wówczas uważany za jednego z najznakomitszych

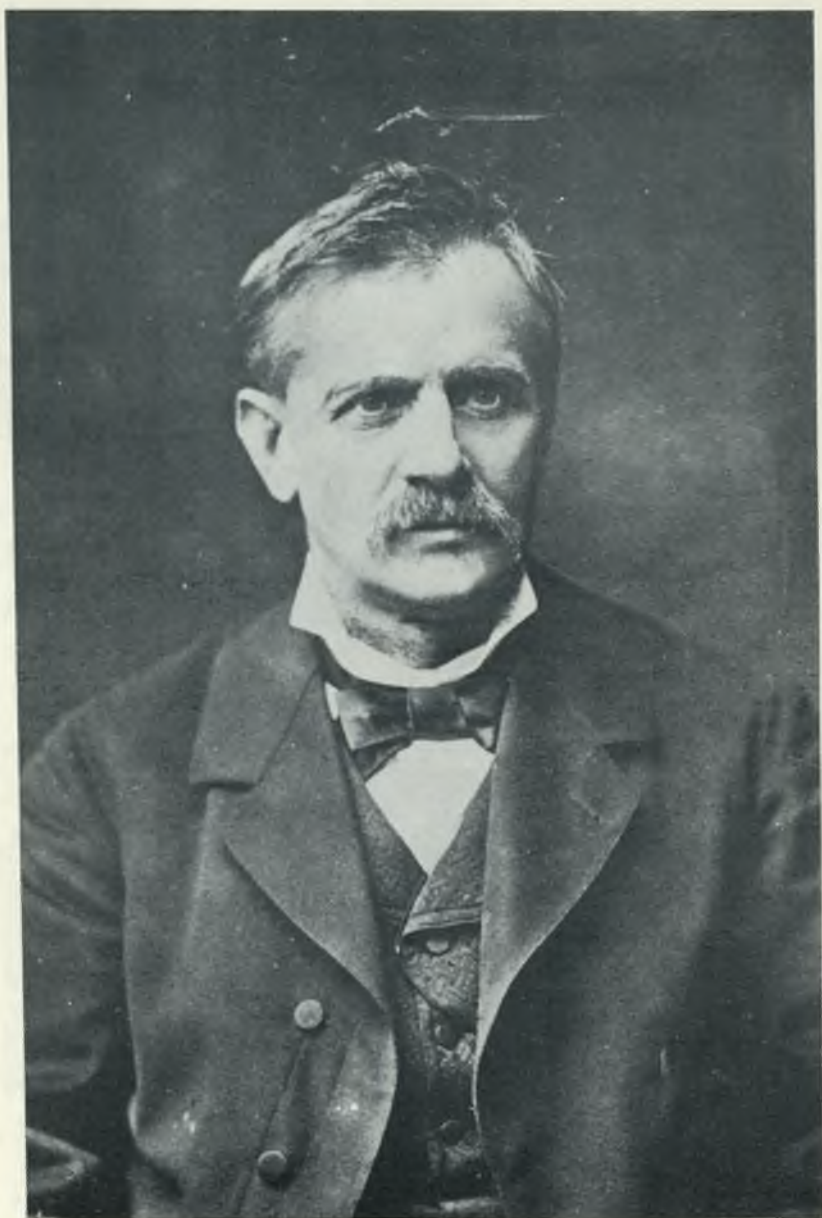
lekarzy polskich. Wiceprezesem został Stanisław Kronenberg - finansista i mecenas nauk, jeden z najbogatszych ludzi w ówczesnym zaborze rosyjskim. Kasjerem (skarbnikiem) Kasy wybrano Karola Deikego - finansistę, prezesa Banku Handlowego w Warszawie. Sekretarzem Komitetu Kasy został lekarz i społecznik Konrad Dobrski. Pozostałymi członkami Komitetu wybrano: Piotra Chmielowskiego, Mściława Godlewskiego, Władysława Holewińskiego, Jakóba Natanson, Henryka Sienkiewicza, Franciszka Sliwickiego, Henryka Struve i Filipa Sulimierskiego¹. Wszyscy członkowie Komitetu związani byli w przeszłości ze Szkołą Główną. Jak podkreślał Zygmunt Szweykowski - autor monografii Kasy Mianowskiego do 1918 r. - "chodziło o to, aby Komitet możliwie dokładnie odzwierciedlał charakter Szkoły Głównej; w tym celu wybrani zostali reprezentanci wszystkich czterech wydziałów [...] (od czterech wydziałów weszli profesorowie: Chałubiński, Holewiński, Natanson i Struve)"².

1 *Sprawozdanie pierwsze z czynności Komitetu zarządzającego Kasą pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dr J. Mianowskiego za czas od 6 października 1881 do końca 1882.* Warszawa 1883, s. 4-5.

2 Z. Szweykowski, *Zarys historii Kasy Mianowskiego*, w: *"Nauka Polska"* 1932, t. XV, s. 15.

Kasa rozpoczęła swoją działalność z kapitałem 6 750 rubli srebrem t.j. niewiele ponad 9 100 dolarów północnoamerykańskich według ich ówczesnego kursu. Pierwszą siedzibą Kasy był lokal w nie istniejącym już dziś pałacu Kronenberga przy ulicy Mazowieckiej 18 (obecnie teren hotelu Victoria).

Jak wielkie było zainteresowanie nowopowstałą instytucją, któremu towarzyszyła ogromna ofiarność publiczna, świadczyć mogą następujące dane. Do dnia 31 grudnia 1882 r. kapitał Kasy Mianowskiego wzrósł do 25 686 rubli, zaś liczba członków rzeczywistych Kasy wyniosła 635 osób, członków honorowych - 54 osoby, członków założycieli rozszerzyła się do 65 osób. Ideę Kasy Mianowskiego finansowo wsparła nie tylko arystokracja (hr.hr. Ludwik i Kazimierz Krasińscy, Karol i Tomasz Zamoyscy, Zofia Raczyńska, Konstanty Przezdziecki) oraz przedstawiciele finansjery i przemysłowcy (obok rodziny Kronenbergów także Samuel Bergson, Jan Bloch, Edward Lilpop, Stanisław Rotwand, Hipolit Wawelberg), ale przede wszystkim liczna rzesza inteligencji polskiej pochodzącej nie tylko z obszaru Królestwa Polskiego i dawnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej, ale również z najodleglejszych rejonów ówczesnego imperium rosyjskiego. Liczba członków Kasy w latach 1881-1906 wyniosła ogółem około 2746 osób, które wniosły na rzecz instytucji 126 730 rubli (t.j. około 171 080 dolarów północnoamerykańskich). W tym samym okresie otrzymała Kasa Mianowskiego od grupy 78 większych ofiarodawców 572

Tytus Chałubiński

<http://rcin.org.pl>

Ignacy Baranowski

Filip Sulimierski

<http://rcin.org.pl>

228 rubli (t.j. około 772 500 dolarów według ich ówczesnego kursu)³. W przededniu pierwszej wojny światowej Kasa Mianowskiego była najbogatszą instytucją wspierającą naukę na ziemiach polskich. Przyczynił się do tego zwłaszcza inżynier Witold Zglenicki, który w 1904 r. zapisał Kasie dochody z dzierżawionego przez siebie pola naftowego w Surachanach koło Baku. Dochody z eksploatacji pól naftowych przyniosły Kasie 1 773 917 rubli (prawie 2 400 000 dolarów), co stanowiło aż 63 procent wszystkich sum przekazanych Kasie w latach 1881-1918⁴. Sukces finansowy Kasy Mianowskiego już w pierwszych latach jej istnienia pozwolił na rozpoczęcie szerokiej działalności wspierającej badania i wydawnictwa naukowe.

Statut (Ustawa) Kasy, jak wspomnieliśmy, ograniczał bardzo możliwości instytucji, choć, jak na ówczesne czasy zważywszy brak niepodległego państwa polskiego, był także pewnym sukcesem. Rosjanie zgodzili się, aby działalność Kasy nie była skierowana wyłącznie dla osób związanych z byłą Szkołą Główną i mogła objąć wszystkie "osoby pracujące na polu naukowym" (§ 1). Niestety w innych punktach możliwości pomocy

3 J. Piskurewicz, *Warszawskie instytucje społecznego mecenatu nauki w latach 1869-1906. Muzeum Przemysłu i Rolnictwa i Kasa imienia Mianowskiego*, Wrocław 1990, s. 52.

4 *Ibidem*, s. 58.

zostały mocno zawężone. Kasa nie mogła udzielać wsparcia obcym poddanym, a nawet poddanym rosyjskim, którzy przebywali za granicą bez oficjalnej zgody władz (§ 2). Ograniczało to możliwości finansowego wsparcia badań prowadzonych przez Polaków z innych zaborów i z emigracji. Kolejnym punktem poważnie ograniczającym możliwości Kasy był paragraf szesnasty określający zakres czynności Komitetu Kasy. Obok zadań czysto administracyjnych, Komitet Kasy mógł: " rozpatrywać i decydować prośby o zapomogi i pożyczki" oraz "wynajdywać środki rozwoju działalności Kasy". Była więc Kasa w zakresie inspiracji badań naukowych - co podkreślał Zygmunt Szweykowski - pozbawiona zupełnie inicjatywy i skazana na bierność. Jej możliwości uzależnione zostały od stopnia zaawansowania prowadzonych badań i aktywności samego środowiska naukowego. Trzeba jednak dodać, że wspomniane wyżej ograniczenia można było obejść i już w krótkim czasie, od momentu utworzenia instytucji, z jej środowiska wyszło szereg inicjatyw zarówno wydawniczych jak i badawczych.

Mimo kilku prób zreformowania działalności Kasy (memoriały Feliksa Kucharzewskiego z 1899 r. i Zygmunta Kramsztyka z 1907 r.), dopiero opuszczenie Warszawy przez Rosjan i zmiana warunków politycznych na obszarze Królestwa Polskiego, dały możliwość podjęcia reformy instytucji i dopasowania jej charakteru do potrzeb życia naukowego.

W 1916 r. Komitet rozpoczął działania w celu przekształcenia Kasy w nowoczesny instytut popierania polskiej twórczości naukowej. Efekt tych prac ujęty został ostatecznie w nowym Statucie Kasy Mianowskiego z 1920 r. Nie istniały już żadne ograniczenia polityczne, jednocześnie można było odejść od pozorów dobroczynnego charakteru instytucji. Można było także rozszerzyć zakres działalności i unowocześnić Kasę. Głównym *novum* było powołanie Rady Naukowej, w której skład obok dwunastu członków Komitetu Kasy weszli przedstawiciele dwudziestu czterech instytucji z terenu całej Polski. Rada pomyślana była jako ciało decydujące o charakterze Kasy, jej też powierzono wybór Komitetu zarządzającego Kasą. Wprowadzono również kategorię członków korespondentów Kasy z terenu całej Polski, których zadaniem była ścisła współpraca z Komitetem zarówno w celu rozeznania potrzeb udzielenia wsparcia ważnym przedsięwzięciom naukowym, jak i dla działania w celu pomnożenia funduszy Kasy. Demokratyzacja struktur Kasy odzwierciedlała nie tylko przemiany w ówczesnej Polsce, lecz także opierała działalność Kasy o szersze kręgi uczonych z całego jej obszaru. Zmianie uległa również nazwa instytucji, która od tego momentu brzmiała: *Kasa im. Mianowskiego - Instytut Popierania Nauki*⁵.

5 *Statut Kasy im. Mianowskiego*, Warszawa b.d. (ok. 1923 r.), s. 4-8; *Kasa im. Mianowskiego. Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja*, Warszawa 1929, s. 16.

Działalność Kasy, w pierwszym okresie jej istnienia do 1920 r., szła w kilku kierunkach. Obejmowała przede wszystkim pomoc w publikowaniu dzieł i czasopism naukowych oraz wydawanie zapomóg na studia i indywidualne prace badawcze. Po 1905 r., w okresie pewnej liberalizacji stosunków politycznych w Rosji, a co za tym idzie także na ziemiach przez nią okupowanych, Kasa wspomagała również liczne specjalistyczne i ogólne towarzystwa naukowe oraz dofinansowywała edycje podręczników dla powstałych wówczas polskich szkół. W tym okresie wspierała także w znaczący sposób funkcjonujące w Królestwie pracownie naukowe oraz znacznie rozszerzyła działalność wydawniczą.

O skali działalności Kasy w dziedzinie wydawnictw świadczyć może *Katalog dzieł wydanych z zapomogi Kasy im. Mianowskiego w latach 1881-1929*⁶. W latach 1881-1929 z zapomogi Kasy Mianowskiego wydano prawie siedemset tytułów książek, w tym wiele serii wydawniczych o podstawowym znaczeniu dla danych dziedzin nauki. Liczbę tomów szacować można na około półtora tysiąca.

W dziedzinie szeroko pojętej filozofii opublikowano ponad siedemdziesiąt tytułów, w tym obok tekstów klasyków filozofii,

6 *Katalog dzieł wydanych z zapomogi Kasy im. Mianowskiego w latach 1881-1929*, Warszawa 1929.

także szereg oryginalnych prac autorów polskich: z dziedziny psychologii (Edwarda Abramowskiego, Władysława Heinricha, Juliana Ochorowicza), etyki i logiki (Władysława Biegańskiego), historii filozofii (Wiktora Wąsika i Wincentego Lutostańskiego), teorii poznania (Benedykta Bronsteina). Kasa finansowała również wydawany pod redakcją Władysława Werychy, a następnie Jana Łukasiewicza "Przegląd Filozoficzny" (w latach 1899-1920: t. I-XXIII; publikowany z zapomogi Kasy również w okresie międzywojennym) oraz *Bibliotekę Filozoficzną* pod redakcją Henryka Struvego, następnie Henryka Goldberga (t. I-XIX w latach 1885-1916).

Z zakresu nauk historycznych opublikowano ponad siedemdziesiąt tytułów, w tym serię *Monografie w zakresie dziejów nowożytnych* pod redakcją Szymona Askenazego (t. I-XXIII) oraz fundamentalne edycje źródłowe Teodora Wierzbowskiego - *Matricularum Regni Poloniae summaria, Uchansciana* oraz *Komisja Edukacji Narodowej i jej szkoły w Koronie (1780-1793)*.

W zakresie nauk prawnych z zapomogi Kasy opublikowano ponad czterdzieści tytułów książek oraz redagowane przez Karola Lutostańskiego i Szymona Rundsteina czasopismo "Themis Polska" (t. I-VIII z lat 1913-1918).

W dziedzinie nauk ekonomicznych opublikowano ponad trzydzieści tytułów w tym prace Zofii Daszyńskiej-Golińskiej, Ludwika Krzywickiego, Włodzimierza Wakara i Witolda Załę-

skiego. Kasa wspierała również edycję czasopisma "Ekonomista" (t. I-V, 1901-1905) oraz *Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego* (t. I-III, 1913-1915).

W zakresie językoznawstwa wydano ponad dwadzieścia tytułów, w tym podstawowe prace Jana Baudouina de Courtenay, Antoniego Krasnowolskiego, Adama Antoniego Kryńskiego, Stanisława Szobera i Kazimierza Wóycickiego. Z zapomogi Kasy publikowano czasopismo "Prace Filologiczne" (t. I-IX, 1885-1920, wspierane przez Kasę także później). Najważniejszym dziełem językoznawczym wydanym z pomocą Kasy był *Słownik Języka Polskiego* Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego (t. I-VIII, 1900-1927).

W dziedzinie nauk o literaturze opublikowano ponad czterdzieści tytułów m.in. prace Henryka Galle, Gabriela Korbuta, Manfreda Kridla, a także szereg edycji tekstów literackich i antologii. Kasa wspomagała również druk serii *Biblioteka zapomnianych poetów i prozaików polskich XVI-XVIII w.* pod redakcją Teodora Wierzbowskiego (zeszyty I-XXV, 1885-1908).

Obok ponad dwudziestu tytułów książek z dziedziny nauk pedagogicznych Kasa wspierała również edycję "Przeglądu Pedagogicznego" i "Rocznika Pedagogicznego" oraz *Encyklopedię wychowawczą*.

Ponad dziesięć tytułów wydano z pomocą Kasy w dziedzinie sztuki i jej historii m.in. prace Stanisława Łozy, Władysława Matlakowskiego i Władysława Tatarkiewicza.

Z dziedziny antropologii i etnografii opublikowano ponad dwadzieścia tytułów, w tym prace Stanisława Ciszewskiego (*Krakowiaci*), Zygmunta Glogera, Oskara Kolberga (*Mazowsze*). Z zapomogi Kasy wydawany była także miesięcznik "Wisła" (t. IV-XX, 1890-1917).

W zakresie nauk matematycznych opublikowano ponad pięćdziesiąt tytułów, w tym serię *Biblioteka Matematyczno-Fizyczna* pod redakcją M.A. Baranieckiego i A. Czajewicza, a także czasopisma "Prace Matematyczno-Fizyczne" i "Wektor".

Najobszerniej reprezentowane wśród wydawnictw Kasy były nauki przyrodnicze. Opublikowano prawie sto dwadzieścia tytułów. Obok *Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pod redakcją Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, następnie Bronisława Chlebońskiego (t. I-XV, 1880-1902), z zapomogi Kasy ukazały się wielotomowe prace Zygmunta Wóycickiego (*Obrazy roślinności Królestwa Polskiego*) oraz czasopisma "Pamiętnik Fizjograficzny" (t. III-XXV, 1883-1918) i "Chemik Polski" (R. III-VI, 1903-1906; R. XV-XVI, 1917-1918).

W dziedzinie medycyny opublikowano ponad sześćdziesiąt tytułów, zaś w dziedzinach techniki i rolnictwa ponad sto tytułów m.in. serie *Biblioteka Rolnicza* i *Biblioteka Dzieł Technicz-*

nych. Kasa Mianowskiego dofinansowywała także edycję *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej Ilustrowanej* (tomy z lat 1904-1911) oraz prace wydawane przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie.

Odrębną inicjatywą wydawniczą zasługującą na wzmiankę była publikacja *Poradnika dla samouków* pod redakcją Stanisława Michalskiego i Aleksandra Heflicha. Poradnik zawierał usystematyzowane wykłady z różnych dziedzin nauki, utrzymane w trójstopniowej - przeważnie - skali trudności. Wydawany od 1898 r. miał *Poradnik* zastąpić nieobecną w życiu Królestwa Polskiego szkołę polską. Poszczególne działy opracowywane były przez największe ówczesne autorytety naukowe z zaboru rosyjskiego m. in. Piotra Chmielowskiego, Samuela Dicksteina, Ludwika Krzywickiego, Adama Mahrburga, Kazimierza Stołyhwo, Zygmunta Wóycickiego, Floriana Znanickiego. Od 1903 r. druga edycja wydawnictwa, rozszerzona i uzupełniona, wychodziła pod nazwą *Świat i człowiek*. W latach 1898-1913 ukazały się trzy serie *Poradnika*, łącznie piętnaście tomów.

Zakres działań Kasy Mianowskiego w dziedzinie wspierania wydawnictw naukowych, zwłaszcza w okresie do 1920 r., mógł być nawet większy, gdyż udzielała ona także jednostkowych zapomóg wydawnictwom naukowym, które - publikowane poza Kasą - napotykały trudności finansowe. Powyższą uwagę można odnieść także do współpracy Kasy jako współnakładcy z

firmą Edwarda Wendego, zajmującą się dystrybucją wydawnictw Kasy⁷.

Kolejnym polem działalności Kasy Mianowskiego było popieranie badań naukowych, udzielanie stypendiów i zapomóg uczonym znajdującym się w ciężkiej sytuacji materialnej. Według ostatnich obliczeń Kasa Mianowskiego udzieliła w latach 1881-1906 464 zapomóg na "cele i badania naukowe", 168 zapomóg - w latach 1881-1896 - na badania i studia w kraju i za granicą oraz 131 zapomóg uczonym znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej. Ogółem w latach 1881 -1906 wydatkowano na popieranie nauki polskiej 559 192 ruble (t.j. ponad 750 000 dolarów północnoamerykańskich)⁸. Do 1920 r. kwota ta, jak można szacować, podwoiła się.

Ważnym rodzajem działalności służącej wyróżnianiu i upowszechnianiu badań naukowych były konkursy. W 1884 r. z zapisu Jakóba Natansona powstał fundusz (kapitał trzydziestu tysięcy rubli), z którego procenty przeznaczone były na dwie nagrody - po jednej w zakresie nauk humanistycznych i ścisłych - "za dwie największej wartości prace naukowe w ciągu ostatnich czterech lat, przez mieszkańców Królestwa Polskiego, w

7 L. Zasztowt, *Popularyzacja nauki w Królestwie Polskim 1864-1905*, Wrocław 1989, s. 172-173, 130.

8 J. Piskurewicz, *op. cit.*, s. 120, 122, 133, 138.

Królestwie urodzonych dokonane i w języku polskim drukiem ogłoszone". Sumy nagród nie były bagatelne, gdyż wahały się od 2,5 do 3,5 tysięcy rubli (3 do 4,5 tysiąca dolarów). Wśród wyróżnionych prac znalazły się m.in. w dziedzinie historii: *Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych* (1888) Adolfa Pawińskiego, *Przymierze polsko-pruskie* (1900) Szymona Askenazego, *Kara w najdawniejszym prawie polskim* (1908) Marcelego Handelsmana; z dziedziny etnografii i antropologii: *Kurpie* (1892) Ludwika Krzywickiego; z dziedziny filozofii: *Wstęp krytyczny do filozofii* (1896) Henryka Struvego; w dziedzinie matematyki, fizyki i chemii: *O związkach między zasadą najmniejszego działania, a najprawdopodobniejszym układem* (1888) Władysława Gosiewskiego, *Wstęp do fizyki teoretycznej* (1890) Władysława Natansona, *Badania w dziedzinie azotowych związków organicznych i ich pochodnych* (1908) Juliana Brauna.

Dwoma mniejszymi, pod względem wysokości przyznawanych nagród, były konkursy utworzone z funduszu warszawskiego lekarza Zenona Pileckiego oraz funduszu im. Adolfa Pawińskiego - utworzonego przez Hipolita Wawelberga i Stanisława Rotwanda, przemysłowców warszawskich i zasłużonych mecenasów nauki i szkolnictwa. Wśród prac nagrodzonych z funduszu Pileckiego znalazły się m.in. książki Piotra Chmielowskiego, Zygmunta Glogera, Gabriela Korbuta, Władysława Smoleńskiego, Stanisława Kramsztyka, Bronisława Znatowicza. W drugim konkursie nagradzano wyłącznie prace

historyczne. Nagrody otrzymały m.in. prace: Aleksandra Jabłonowskiego *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym* (1897), Adama Szelaǳowskiego *Pieniądz i przewrót cen w Polsce XVI i XVII w.* (1902) oraz Jana Karola Kochanowskiego *Teka Pawińskiego t. VII, Księgi sądowe brzesko-kujawskie* (1905).

Po 1905 r. działalność Kasy uległa znacznemu rozszerzeniu. Otwarcie polskich szkół spowodowało wzrost zapotrzebowania na tzw. rozumowane katalogi książek i wydawnictwa metodyczne z zakresu nauk pedagogicznych. Utworzenie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego z licznymi pracownikami oraz wzrost aktywności towarzystw specjalistycznych, wzmogły zapotrzebowanie na finansowanie zakupu aparatury i konieczność gromadzenia funduszy na edycję prac. Lwia część wydawnictw TNW do 1920 r. była dofinansowywana przez Kasę. W okresie pierwszej wojny światowej szereg pracowni TNW przetrwało głównie dzięki finansowej pomocy Kasy Mianowskiego⁹.

Funkcje prezesów Kasy w pierwszym okresie jej istnienia po Tytusie Chałubińskim pełnili: Stanisław Kronenberg (1886-1887), Ignacy Baranowski (1887-1893), Antoni Okolski (1893-1897), Henryk Struve (1897-1900 i 1902-1903), Władysław

9 "Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego" R.IX, 1916, s. 61; R.X., 1917, s. 87; Z. Szwejkowski, *op. cit.*, s. 191-192.

Holewiński (1900-1902 i 1904), Konrad Dobrski (1904-1915). W 1914 r. w ramach biura Kasy Mianowskiego powstał Dział Naukowy mający za zadanie bieżącą obsługę prac naukowych i zapomogowych Kasy. Konieczność powołania Działu Naukowego spowodowana była znacznym wzrostem liczby podań o zapomogi i stypendia oraz rozszerzeniem udziału Kasy w finansowaniu wydawnictw. Na stanowisko szefa Działu Naukowego powołano Stanisława Michalskiego redaktora *Poradnika dla samouków*. Właśnie Stanisław Michalski w 1916 r. skłonił Komitet Kasy do podjęcia dyskusji nad jej reorganizacją (memoriał Michalskiego z dn. 31 maja 1916 r.). Zaowocowało to, jak już wspomniano, nowym Statutem instytucji z 1920 r. i znaczną demokratyzacją jej struktur. Najważniejszą zmianą było powołanie Rady Naukowej. Ogólnopolska Rada Naukowa Kasy Mianowskiego miała przyczynić się nie tylko do profesjonalizacji poczynañ Kasy, miała także służyć integracji środowiska naukowego. Tworząc Radę Naukową Kasa odcinała się również od nienajlepszych wzorów poprzedniego okresu, gdy wielokrotnie zarzucano jej Komitetowi pewną arbitralność decyzji. Trzeba jednak dodać, że owa arbitralność była przede wszystkim skutkiem ograniczeń prawnych jakie narzucała Komitetowi Kasy Ustawa (Statut) instytucji z 1881 r.

II. Lata 1920-1939

Pierwszą listę instytucji reprezentowanych w Radzie Naukowej ułożył dotychczasowy Komitet. Były to: Polska Akademia Umiejętności (delegat Kazimierz Żorawski), Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu (Heliodor Święcicki), Związek Polskich Towarzystw Naukowych we Lwowie (Paweł Dąbkowski), Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (Władysław Tatarkiewicz), Towarzystwo Naukowe Warszawskie (Jan Karol Kochanowski), Uniwersytet Jagielloński (Wacław Tokarz), Uniwersytet Wileński (Władysław Dziewulski), Uniwersytet Lwowski (Alfred Halban), Uniwersytet Warszawski (Stanisław Thugutt), Uniwersytet Poznański (Heliodor Święcicki), Politechnika Lwowska (Ignacy Mościcki, późniejszy prezydent RP), Politechnika Warszawska (Kazimierz Pomianowski). Pierwszym przewodniczącym Rady został matematyk K. Żorawski, a od 1921 do 1932 r. był nim twórca filozoficznej szkoły lwowsko-warszawskiej Kazimierz Twardowski. Po nim przewodniczył Radzie chemik Wojciech Świętosławski, późniejszy minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Przez cały okres międzywojenny funkcję prezesa Komitetu Kasy sprawował profesor prawa cywilnego na UW Karol Lutostański, wybrany na to stanowisko w 1920 r. Obok niego w okresie 1920-1939 w skład kolejnych Komitetów wchodził: Czesław Białobrzęski, Franciszek Bujak, Tadeusz Kotarbiński,

Feliks Kucharzewski, Stanisław Szober, Józef Ujejski, Witold Doroszewski, Maksymilian Tytus Huber, Adam Krokiewicz, Ignacy Matuszewski, Bogdan Suchodolski, Zygmunt Szweykowski i kilkunastu innych nie mniej zasłużonych dla polskiej nauki i kultury. Kierownikiem Działu Naukowego pozostał Stanisław Michalski - główny animator działalności instytucji - formalnie biorący udział w pracach Komitetu jedynie z głosem doradczym.

Kryzys ekonomiczny w Polsce, a także utrata głównego źródła dochodów - terenów naftowych na Kaukazie i dewaluacja papierów wartościowych, w których Kasa lokowała swoje kapitały, to podstawowe czynniki określające sytuację materialną instytucji po wojnie. Środki zaradcze - takie jak operacje giełdowe, zmiana polityki wydawniczej (do tej pory zakładającej znaczny deficyt) i przejęcie obrotu wydawnictwami we własne ręce - tylko w niewielkim stopniu poprawiły finansową sytuację Kasy. Trudności lokalowe nie pozwalały na realizację takich zamierzeń Komitetu, jak posiadanie własnej księgarni i zarząd wydawnictwami różnych zreszeń i instytucji naukowych.

W tym stanie rzeczy postanowiono odwołać się do ofiarności społeczeństwa. Już w 1920 r. Stanisław Michalski wraz z wiceprezydentem Warszawy Arturem Śliwińskim zorganizowali akcję na rzecz społecznego popierania nauki. Jej głównym rezultatem było coroczne rezerwowanie w budżecie samorzą-

dów lokalnych pewnych sum na cele nauki i przekazywanie ich Kasie. W 1923 r. Michalski, starając się pozyskać wszelkie autorytety dla poparcia nowej akcji, zwrócił się do prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego, a także do Stefana Żeromskiego i wielu innych osobistości z propozycją czynnego włączenia się w całą sprawę. Prezydent zgodził się napisać osobiście do 100 osób i instytucji w kraju i za granicą, mogących wydatniej wesprzeć Kasę imienia Mianowskiego. Także Żeromski, na prośbę Michalskiego, napisał swego rodzaju esej pt. *Sprawa Kasy Mianowskiego* (Warszawa 1924), zamieszczany w prasie i kilkakrotnie wydany jako broszura. Wzywał w nim do popierania nauki w ogóle, a Kasy w szczególności. Akcję Michalskiego poparło środowisko naukowe i prasa.

W całym tym przedsięwzięciu chodziło nie tylko o materialne wsparcie, lecz również, jak pisano w *Sprawozdaniu z działalności Kasy*, "o wysunięcie nauki na widownię powojennych stosunków, jako idealnego czynnika, kierującego wzrok od walk przyziemnych ku wyżynom ducha i zapewniającemu narodowi stanowisko wśród przodujących ludów cywilizowanych w ich pochodzie ku jasnej przyszłości"¹⁰.

Kasa wyraźnie odczuła zwiększenie się społecznego poparcia w trakcie całej akcji. Wzrosła liczba członków (do 2000 w

10 *Sprawozdanie XLII za rok 1923*, Warszawa 1924, s. 2.

1924 r.) i innych ofiarodawców, a wśród nich osób fundujących wydanie jeśli nie całych pozycji, to przynajmniej poszczególnych arkuszy konkretnych dzieł naukowych. W *Sprawozdaniach* instytucji podkreślano poparcie działań Kasy przez robotników i młodzież szkolną i akademicką, która założyła w Warszawie i Krakowie specjalne Koła przyjaciół Kasy imienia Mianowskiego. Już w 1924 r. stwierdzano: "pomoc społeczeństwa i Rządu, obok własnych zarządzeń Komitetu, pozwoliły, pomimo braku dochodów z głównego dawniej źródła dochodów Kasy - nafty na Kaukazie -rozwinąć działalność w zakresie nie mniej niż w latach poprzednich rozległą"¹¹.

W latach późniejszych około połowę środków Instytucji stanowiły subwencje rządowe, przekazywane za pośrednictwem MWRiOP, a następnie także za pośrednictwem powstałego w 1928 r. Funduszu Kultury Narodowej, którego dyrektorem został Stanisław Michalski. Na drugą połowę składały się ofiary jednorazowe (zapisy, większe i mniejsze darowizny), składki członków, dochody ze sprzedaży własnych wydawnictw i procenty od posiadanych funduszy.

Z czasem doszło także do rozwiązania lokalowych trudności Kasy, która pozyskała obszerną siedzibę w Pałacu Staszica, na mocy umowy z Towarzystwem Naukowym Warszawskim, zaj-

11 *Sprawozdanie XLIII za rok 1924, Warszawa 1925, s. 2.*

mującym Pałac jako spadkobierca tradycji Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Znalazły tam swoje miejsce biblioteka i księgarnia Kasy, składy jej wydawnictw, a także niektóre instytucje przy niej afiliowane.

Działalność instytucji była w dużym stopniu kontynuacją dotychczasowych jej prac. Kasa subwencjonowała w dalszym ciągu badania naukowe, wydawnictwa, udzielała tzw. zapomóg osobistych oraz nagród za najlepsze prace naukowe. Jednak jej znaczenie było dużo mniejsze aniżeli przed i w czasie wojny, gdy była w praktyce jedyną instytucją wspierającą wydatnie naukę polską na ziemiach zaboru rosyjskiego. Obecnie funkcję tę spełniało przede wszystkim państwo za pośrednictwem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Funduszu Kultury Narodowej i innych organizacji. W pewnej mierze także za pośrednictwem Kasy, działającej także w dużym stopniu w oparciu o fundusze rządowe.

W zakresie popierania badań Kasa finansowała więc przede wszystkim prace prowadzone w instytucjach i towarzystwach naukowych. Wielokrotnie udzielała subwencji: Warszawskiemu Instytutowi Filozoficznemu, Państwowemu Instytutowi Geologicznemu, Instytutowi Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego, a także Towarzystwu Naukowemu Warszawskiemu, Towarzystwom Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Wilnie, Przemysłu, Towarzystwu Naukowemu we Lwowie, Polskiemu

Towarzystwu Przyrodników im. Mikołaja Kopernika we Lwowie i wielu innym.

Spośród dużego grona znanych i uznanych uczonych, którzy indywidualnie korzystali w dwudziestoleciu międzywojennym z materialnej pomocy Kasy wymienić można: Józefa Kostrzewskiego, Ludwika Hirszfelda, Stanisława Leśniewskiego, Hilarego Lachsa, Stefana Banacha, Ludwika Wertensteina, Józefa Rotblata, Konrada Górskiego, Władysława Konopczyńskiego, Władysława Szafera, Witolda Taszyckiego, Kazimierza Michałowskiego i Tadeusza Kotarbińskiego.

Działalność wydawnicza Kasy - główna sfera działalności instytucji - uległa znacznemu rozszerzeniu i zmieniła nieco swój charakter. Kasa bowiem, oprócz dotowania zgłaszanych do niej pozycji, rozpoczęła także inicjowanie własnych wydawnictw, drukując je we własnej, założonej w 1929 r. drukarni.

W tymże 1929 r., na wniosek Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Kasa podjęła się opieki nad wydaniem sejmowym *Dzieł wszystkich* Adama Mickiewicza oraz nad wydawnictwem podręczników akademickich.

Natomiast całkowicie z własnej inicjatywy wydano informator o szkołach wyższych w Polsce i rozpoczęto wydawanie *Zasad fizyki* Augusta Witkowskiego oraz *Prac etnologicznych* Stanisława Ciszewskiego. Również z inicjatywy Kasy rozpoczęto przygotowania do opracowania i wydania suplementu do ukończonego w 1927 r. ośmiotomowego *Słownika języka pol-*

skiego, finansowanego przez długie lata z funduszków instytucji. W latach trzydziestych rozpoczęto przygotowania do wydania *Dziejów Polski*, zaplanowanych na 10 tomów. W tym samym czasie zaczęto wydawać *Bibliotekę zapomnianych poetów i prozaików polskich XVI-XVIII wieku* pod redakcją Juliana Krzyżanowskiego oraz *Bibliotekę prozaików greckich i tacińskich* pod redakcją Adama Krokiewicza. Obie *Biblioteki* były nawiązaniem do podobnych wydawnictw, prowadzonych przez Teodora Wierzbowskiego i Henryka Struvego, dotowanych przez Kasę jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku.

Były to tylko niektóre inicjatywy wydawnicze Kasy imienia Mianowskiego, która z każdym rokiem rozszerzała swą działalność edytorską. W latach trzydziestych roczne nakłady wydawnictw własnych i dotowanych znacznie przekraczały pół miliona egzemplarzy.

Własne wydawnictwa Kasy stanowiły podstawę wymiany z wieloma instytucjami polskimi i zagranicznymi oraz umożliwiły kontynuowanie rozpoczętego jeszcze w XIX wieku gratisowego wysyłania swoich publikacji do bibliotek polskich i zagranicznych. W przypadku bibliotek zagranicznych chodziło o propagandę nauki polskiej za granicą. Wprowadzono też znaczne obniżki cen wydawnictw Kasy dla studentów i pracowników nauki.

Oprócz wydawnictw własnych Kasa administrowała także wydawnictwami wielu innych instytucji zajmujących się nauką,

m.in. : Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Funduszu Kultury Narodowej, Akademii Nauk Technicznych, Państwowego Instytutu Geologii, Państwowego Instytutu Meteorologii, różnych towarzystw naukowych i muzeów.

Znacznie rozszerzony trzeci zakres kontynuowanej przez Kasę działalności obejmował przede wszystkim udzielanie stypendiów - zarówno uczonym jak i młodzieży szkolnej i akademickiej, udzielanie pożyczek, nagradzanie najlepszych prac naukowych oraz umożliwianie naukowcom wypoczynku i twórczej pracy w domach Kasy.

Zarówno stypendia, jak i nagrody udzielane były początkowo jedynie z tych nielicznych funduszy, które nie zostały zdewaluowane po wojnie. Stopniowo jednak, dzięki nowym zapisom i pomocy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, udało się odbudować przedwojenną aktywność Kasy w tym zakresie. Wśród uczonych, którzy otrzymali pomoc finansową z tych funduszy wymienić można m.in.: etnografa Stanisława Ciszewskiego, językoznawcę Stanisława Szobera, fizyka Józefa Patkowskiego i geologa Stanisława Małkowskiego. Nagrody za prace naukowe zostały przyznane m.in.: Stanisławowi Pigoniowi, Arturowi Śliwińskiemu, Janowi Ptaśnikowi, Kazimierzowi Tymienieckiemu, Wojciechowi Świętoślawskiemu, Stanisławowi Zarembie, Stanisławowi Zakrzewskiemu i Janowi Dembowskiemu.

Nowe pole aktywności Kasy otworzył zapis znanego w Warszawie właściciela zakładu szewskiego Stanisława Hiszpańskiego. W 1922 r. podarował on instytucji trzymorgową osadę Kilińskie, położoną w Mładzu nad Świdrem koło Warszawy. Składała się ona z dwóch domów i zabudowań gospodarczych. Zapisodawca przeznaczył nieruchomość na "Dom Kasy" - miejsce pracy i wypoczynku dla ludzi nauki.

Dom Kasy w Mładzu, zwany żartobliwie Mądralinem, od momentu powstania stał się swego rodzaju azylem dla sporej grupy pracowników naukowych, którzy za skromną opłatą mieli tam stworzone warunki do twórczej pracy lub pełnego relaksu.

W latach późniejszych, dzięki dwóm podobnym zapisom, Kasa założyła na wzór Mądralina domy w Konstancinie pod Warszawą i w Zakopanem. Miały one jednak dużo mniejsze znaczenie użytkowe. Nie posiadały ponadto owego specyficznego klimatu sprzyjającego wymianie myśli - wytworzonego w dużej mierze dzięki staraniom i osobowości Stanisława Michalskiego, głównego opiekuna Mądralina z ramienia Kasy.

Kontynuacja i rozszerzenie dawnych form aktywności Kasy stanowiły tylko część jej działalności w okresie międzywojennym - część istotną, ale nie najważniejszą. Druga dziedzina działalności instytucji wiąże się nierozzerwalnie ze wspomnianą już kilkakrotnie osobą Stanisława Michalskiego, który pragnął uczynić z Kasy imienia Mianowskiego społeczny ośrodek koordynujący związane z nauką prace organizatorskie oraz informu-

jący społeczeństwo o stanie i potrzebach nauki w Polsce. Jedną z form realizacji tych celów miały stanowić zjazdy naukowe. Zapowiadany przez Michalskiego już w 1917 r. Zjazd poświęcony organizacji i rozwojowi nauki w Polsce niepodległej odbył się w Warszawie w dniach 7-10 kwietnia 1920 r. Przygotowaniem do niego było opracowanie i rozesłanie przez Dział Naukowy Kasy ankiet z prośbą o referaty na temat potrzeb nauki polskiej. Uzyskano w ten sposób głosy najbardziej kompetentnych uczonych, którzy określili stan i najpilniejsze dezyderaty reprezentowanych przez nich dziedzin, a także relacje między nauką a innymi dziedzinami życia społecznego. Opublikowano je w dwóch tomach zatytułowanych "Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój", które dały początek rocznikowi Kasy pod takim właśnie tytułem. Rozpoczęto też dyskusję w środowisku naukowym na temat nie tylko poszczególnych dziedzin, ale na temat nauki jako całości i jej znaczenia w nowej polskiej rzeczywistości.

W Zjeździe wzięły udział 533 osoby, przeważnie ludzie nauki, ale także przedstawiciele Sejmu, rządu i samorządów. Oficjalnie reprezentowanych było 15 wyższych uczelni i 35 innych instytucji naukowych. Wygłoszono 21 referatów i 149 koreferatów.

W kilka lat później Kasa imienia Mianowskiego zorganizowała drugi i ostatni zarazem Zjazd Naukowy w dwudziestoleciu międzywojennym, który obradował w Warszawie 2 i 3 kwietnia 1927 r. Był on poświęcony dwóm tematom: sytuacji szkół

akademickich wobec konieczności przygotowania mas młodzieży do zawodu oraz pogodzenia ze sobą dwóch równoległych funkcji szkół akademickich - owego przygotowania młodzieży do zawodu i pracy naukowo-badawczej. Pełnoprawnymi uczestnikami zjazdu było 40 przedstawicieli szkół akademickich. Zaproszono również przedstawicieli władz państwowych.

Organizacja zjazdów naukowych była może najbardziej spektakularnym, ale nie jedynym fragmentem działalności Kasy w zakresie organizowania nauki w skali ogólnopolskiej. Instytucja niosła stałą pomoc Sejmowi i rządowi w kwestiach dotyczących nauki, biorąc udział w opracowywaniu projektów ustawodawczych oraz w licznych konferencjach specjalnych. Wydawała także opinie w kwestiach organizacyjnych, po które zwracały się do Komitetu Kasy władze centralne, samorządowe oraz instytucje międzynarodowe. Kasa występowała ponadto z akcją zapewnienia nauce odpowiedniej pozycji w budżecie państwa oraz w kwestii zwolnienia zapisów i darowizn na rzecz nauki od opodatkowania, co przyniosło pozytywne rezultaty.

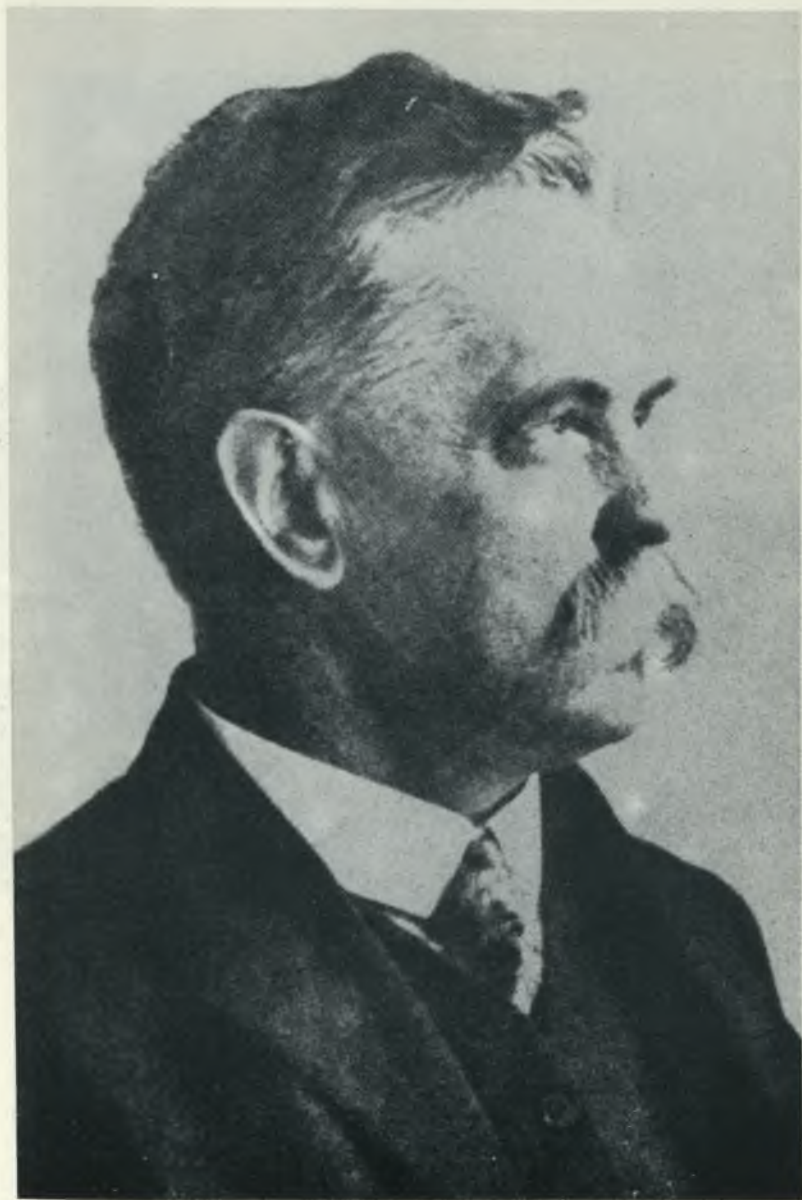
Duże znaczenie w organizowaniu życia naukowego w kraju miał także wydawany przez Michalskiego, wspomniany już, rocznik Kasy "Nauka Polska", na którego łamach publikowano materiały dotyczące tego zagadnienia. M.in. w 1928 r. redakcja "Nauki Polskiej" podjęła inicjatywę przeprowadzenia w środowisku naukowym ankiety, której kwestionariusz zawierał pytania na temat sytuacji instytucji naukowych, badań w obrębie

danej gałęzi wiedzy, wydawnictw instytucji naukowych, osób pracujących naukowo, potrzeb i planów dalszego rozwoju polskich stosunków naukowych z zagranicą oraz spraw związanych z reformą nauczania akademickiego. Nawiązano w ten sposób do przeprowadzonych 10 lat wcześniej (przed I zjazdem zorganizowanym przez Kasę) badań dotyczących potrzeb nauki, zapowiadając, że "obecnie zachodzi potrzeba realizacji planów działania przed laty układanych, potrzeba przerobienia ich na modłę wymagań dzisiejszych, potrzeba skodyfikowania nowego, zwięzłego rejestru potrzeb nauki do użytku praktycznego".

Oprócz zagadnień praktycznych "Nauka Polska" zajęła się także teoretyczną stroną nauki, walnie przyczyniając się do wypracowania programu nowej dziedziny badań, nazwanej naukoznawstwem.

Już w czwartym tomie "Nauki Polskiej" jej redaktor wezwał do podjęcia takich badań nad nauką i stworzenia teoretycznych podstaw dla ludzi mających ją wspierać, organizować i propagować. Nowością w tym programie było wysunięcie postulatu badania nauki jako elementu kultury oraz propozycja takiego właśnie wyboru badań, ażeby ich wyniki dały się zastosować w praktycznej organizacji nauki.

"Nauka Polska" otworzyła swoje łamy dla uczonych wszystkich specjalności, zainteresowanych taką problematyką. Problemy teoretyczne, podstawowe dla rodzącego się naukoznawstwa, poruszali zwłaszcza socjologowie (Florian Znaniecki,

Stanisław Michalski

<http://rcin.org.pl>

Rada Naukowa Kasy im. Mianowskiego

Maria i Stanisław Ossowsky, Paweł Rybicki) i filozofowie (Tadeusz Kotarbiński, Bohdan Kieszkowski, Marian Heitzman). Interesującą inicjatywą redakcji "Nauki Polskiej" był druk autobiografii, zamawianych u wybitnych uczonych. Stanowiły one wartościowy materiał do badań nad psychologią twórczości naukowej.

Prawie wszyscy z piszących w "Nauce Polskiej" brali udział w posiedzeniach Koła Naukoznawczego, zorganizowanego w 1928 r. przez Stanisława Michalskiego w ramach Kasy imienia Mianowskiego. Podobnie jak "Nauka Polska" Koło miało za zadanie opracowanie teoretycznych podstaw dla działalności osób i instytucji zajmujących się organizacją i popieraniem nauki, zwłaszcza zaś dla działalności Kasy. Na posiedzenia Koła w Pałacu Staszica zapraszano pracowników naukowych, interesujących się zagadnieniami naukoznawczymi oraz pracowników placówek opiekujących się nauką. Wzajemna wymiana myśli między naukowcami i organizatorami nauki miała wpływ na inspirującą zarówno na pracę tych ostatnich, jak i na rozwój niektórych kierunków badawczych. W referatach omawiano różnorakie zagadnienia z zakresu filozofii, psychologii, socjologii, historii i organizacji nauki. Podejmowano dyskusję nad najbardziej aktualnymi problemami nurtującymi środowisko naukowe, dyskutowano także nad pracami uczonych zagranicznych, dotyczącymi wszelkiego "znawstwa" nauki. Najwięcej

referatów poświęcono roli i znaczeniu nauki oraz jej miejscu w społeczeństwie wśród innych wartości kulturowych.

W dyskusjach koła od samego początku centralną kwestią była wizja powstającego naukoznawstwa - jego kształtu, celów i sposobów uprawiania. Postulując uprawianie naukoznawstwa "od podstaw" - w drodze praktyki badawczej i z nie do końca skryształizowanymi założeniami, nie poniechano jednocześnie ich sformułowania, a więc wypracowania pewnego programu tej nowej dziedziny wiedzy. Prowadzone w Kole dyskusje dotyczące miejsca nauki wśród innych wartości kulturowych, dyskusje o charakterze filozoficznym i metodologicznym, sprzyjały stworzeniu interesującej, teoretycznej i programowej koncepcji naukoznawstwa, będącej oryginalnym, polskim wkładem w rozwój europejskiej i światowej refleksji naukoznawczej. Autorami tej koncepcji byli Maria i Stanisław Ossowski, którzy już w końcu 1929 r. przedstawili na forum Koła referat zatytułowany *Problematyka naukoznawcza*. Zawarty w nim zarys programu został rozwinięty w listopadzie 1934 r. w artykule *Nauka o nauce*.

Zamierzeniem Michalskiego było przekształcenie Koła naukoznawczego i całego Działu Naukowego Kasy imienia Mianowskiego w duży instytut naukoznawczy. Służyć temu miało m.in. rozpoczęcie wydawania (od 1936 r.) "Organonu" - drugiego obok "Nauki Polskiej" rocznika naukoznawczego Kasy imienia Mianowskiego. "Organon", wydawany w językach kongre-

sowych, przeznaczony był dla zagranicy. Do współpracy z nim zaprosił Michalski szereg uczestników Koła, m.in. Ossowskich, których programowy artykuł *Nauka o nauce* otwierał pierwszy tom wydawnictwa. Drugi z wydanych do 1939 r. tomów "Organonu", oprócz artykułów, zawierał odpowiedzi 66 polskich i zagranicznych uczonych na pytania ankiety dotyczącej organizacji zjazdów naukowych. Materialnym zaczątkiem projektowanego instytutu naukoznawczego miał być istniejący w ramach Działu Naukowego Kasy ośrodek dokumentacji, w którego archiwum gromadzono statuty i sprawozdania krajowych i zagranicznych instytucji naukowych, czasopisma i książki dotyczące zagadnień naukoznawczych oraz wszelkie inne informacje na temat polskiego i zagranicznego ruchu naukowego. Jednym z osiągnięć tego ośrodka, którym kierowała długoletnia współpracowniczka Michalskiego - Janina Małkowska było sporządzanie i prowadzenie bieżącej bibliografii naukoznawczej. Opracowane materiały drukowano w "Nauce Polskiej", a następnie w "Organonie", które to pisma miały stać się organami projektowanego instytutu. Dział Naukowy prowadził wymianę wydawnictw z 33 zagranicznymi (w 1938 r.) instytucjami zajmującymi się organizacją i popieraniem nauki oraz z wieloma redakcjami polskich i zagranicznych czasopism naukowych.

Jak wynika z tego krótkiego przeglądu prac Kasy imienia Mianowskiego w dwudziestoleciu międzywojennym, działalność instytucji w tym okresie szła w dwóch kierunkach. Pier-

wszy to kontynuacja materialnego popierania nauki, zwłaszcza wydawnictw naukowych. Zmiany w tej dziedzinie w porównaniu z okresem do 1918 r., to przede wszystkim własna inicjatywa i współpraca z władzami niepodległego państwa oraz znaczne rozszerzenie aktywności instytucji o nowe przedsięwzięcia. Drugi kierunek działalności Kasy to prace nad organizacją nauki w kraju i nad jej podbudową teoretyczną. Był to nowy zakres aktywności, a w sytuacji, gdy państwo przejęło na siebie główny ciężar przede wszystkim materialnego wspierania nauki, ten kierunek - jak się wydawało, mógł otworzyć przed Kasą najbardziej interesujące perspektywy.

III. Lata 1939-1945

Wojna i okupacja niemiecka nie przerwały działalności Kasy imienia Mianowskiego, chociaż oczywiście bardzo ją ograniczyły. Początkowo jawne prace Kasy sprowadzały się do zarządzania jej majątkiem i nadzorem nad administracją. Od 1940 r., w związku z dekretem o likwidacji wszystkich polskich stowarzyszeń Komitet musiał przejść do działalności tajnej. Prowadzono w dalszym ciągu potajemną sprzedaż wydawnictw, przeznaczając wpływy z tego tytułu na zasiłki i pożyczki (a także pomoc w naturze) dla pracowników naukowych znajdujących się nie tylko w Warszawie, lecz także w innych miastach, a nawet przekazywane do więzień i obozów koncentracyjnych. Udostępniano wydawnictwa pracownikom naukowym i młodzieży studiującej na tajnych kompletach, współdziałając z przedstawicielami takich instytucji jak Uniwersytet Warszawski, Ossolineum i Związek Harcerstwa Polskiego. Dość duże wpływy ze sprzedaży wydawnictw i fundusze własne umożliwiły prowadzenie w niewielkim zakresie prac wydawniczych. W pierwszym roku okupacji ukończono m.in. druk pracy Marii Curie-Skłodowskiej *Promieniotwórczość* oraz kończono sejmowe wydanie *Dzieł wszystkich* Adama Mickiewicza. Z inicjatywy Ludwika Szperla przygotowano materiały ilustracyjne dotyczące zniszczeń zabytków Warszawy. Materiały te miały być wydane w języku polskim, angielskim i francuskim. Z kolei, z

inicjatywy Zygmunta Szweykowskiego prowadzono prace nad kontynuacją historii Kasy imienia Mianowskiego.

Nad pracami tymi czuwał Komitet zbierający się regularnie przynajmniej raz w miesiącu. Miejsce długoletniego prezesa Karola Lutostańskiego, który zginął w trakcie oblężenia Warszawy, zajął wiceprezes Maksymilian Tytus Huber. Wraz z sekretarzem Komitetu Zygmuntem Szweykowskim sprawował on kierownictwo Kasy aż do pierwszych dni powstania warszawskiego, reprezentując ją w koniecznych kontaktach z władzami okupacyjnymi, zarządem miasta Warszawy i Radą Główną Opiekuńczą. Komitet obradował ponadto nad kwestiami organizacji nauki, które należało podjąć po wojnie. Opracowano m.in. projekt organizacji centralnej instytucji do spraw fundacji i zapisów na cele naukowe oraz plan działalności komitetu wydawniczego podręczników akademickich. W trakcie takich obrad Stanisław Michalski wysunął projekt przekształcenia Kasy po wojnie w centralną instytucję popierania nauki, swego rodzaju społeczne ministerstwo nauki. Na kanwie tego projektu Czesław Białobrzeski opracował obszerny referat.

Wybuch powstania warszawskiego przerwał prace Kasy imienia Mianowskiego. W jego trakcie zniszczeniu uległ prawie cały majątek instytucji. Szkody materialne poniesione przez Kasę, zgłoszone po wojnie do rejestracji, oszacowano na 7 milionów złotych (według kursu z 1939 r.). Zniszczeniu uległy trzy domy Kasy w Warszawie, dom w Zakopanem, drukarnia,

aktywa pieniężne, a także składy książek, archiwa oraz rękopisy i pozycje w druku, m.in. prawie cały wydrukowany XXV tom "Nauki Polskiej", XI tom *Poradnika dla samouków*, III tom "Organonu" oraz VIII tom *Dzieł wszystkich Adama Mickiewicza*.

IV. Lata 1945-1952

Pierwsze powojenne posiedzenie Komitetu Kasy odbyło się 18 sierpnia 1945 r. Obok sześciu członków przedwojennego Komitetu wziął w nim udział mianowany przez Ministerstwo Oświaty kurator Kasy - Tadeusz Manteuffel. Nowym prezesem Komitetu wybrano Franciszka Czubalskiego, wiceprezesem Stefana Zalewskiego, a sekretarzem T. Manteuffla. Ustalono też skład stałych komisji instytucji (rewizyjnej, wydawniczej, stypendialnej, nagrodowej i kilku innych). Półtora roku później, 16 grudnia 1947 r. prezesem wybrano Stanisława Małkowskiego, wiceprezesem Stanisława Ossowskiego, a sekretarzem T. Manteuffla, który nadal sprawował funkcję kuratora Kasy z ramienia Ministerstwa Oświaty. Kierownikiem Działu Naukowego Biura Kasy, redaktorem "Nauki Polskiej", "Organonu" i *Poradnika dla samouków* pozostawał Stanisław Michalski, który pomimo podeszłego wieku, złego stanu zdrowia i oddalenia (zamieszkał w Krakowie) w dalszym ciągu, aczkolwiek kore-

spondencyjnie, inspirował Komitet Kasy i starał się wpływać na tok prac instytucji.

W 1947 r. ukonstytuowała się ponownie Rada Naukowa Kasy imienia Mianowskiego. Jej prezesem został Tadeusz Lehr-Splawiński - delegat Uniwersytetu Jagiellońskiego, a członkami Stefan Straszewicz (Politechnika Warszawska), Wojciech Świętosławski (PAU), Jan Rutkowski (Uniwersytet w Poznaniu), Zygmunt Wojciechowski (PTPN), Wojciech Rubinowicz (Uniwersytet Warszawski) i Julian Krzyżanowski (TNW).

Pierwszym zadaniem Komitetu Kasy było zapewnienie instytucji środków materialnych, niezbędnych do prowadzenia dalszej działalności. Wobec utraty praktycznie całego swego majątku Kasa zmuszona była zabiegać o pozyskanie subwencji od instytucji państwowych, społecznych i prywatnych. W latach 1945-48 otrzymała od nich około 10 milionów złotych, z czego 5 milionów wyłącznie na odbudowę domów w Mładzu nad Świdrem.

Prowadzenie tych domów było jedynym nawiązaniem do przedwojennej działalności Kasy w zakresie bezpośredniego wspierania nauki (w latach 1946-1950 przebywało w nich 2691 osób). Sytuacja finansowa nie pozwalała oczywiście ani na prowadzenie akcji subwencjonowania prac badawczych, ani na udzielanie stypendiów, nagród itp.

Natomiast wszystkie dochody ze sprzedaży własnych wydawnictw przeznaczano na druk nowych pozycji. Tak więc w

prowadzonej przez Adama Krokiewicza *Bibliotece prozaików greckich i łacińskich* wydrukowano czwarty tom *Dzieł Tacyta*, wydano także opracowane przez M. Hornowską i H. Zdzitowiecką-Jasieńską *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej* oraz drugi tom *Zasad fizyki* A. Witkowskiego. Ponadto wsparto finansowo druk czternastego tomu "Acta Biologiae Experimentalis" - wydawnictwa Instytutu Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego i rozpoczęto przygotowania do wydania suplementu do *Słownika języka polskiego*, którego opracowanie powierzono Witoldowi Doroszewskiemu.

W latach 1945-49 głównym zajęciem, kierowanego z Krakowa przez S. Michalskiego, Działu Naukowego Kasy było gromadzenie materiałów i przygotowanie do druku XXV, jubileuszowego tomu "Nauki Polskiej". W pracy tej pomagała Michalskiemu długoletnia pracowniczka Działu Janina Małkowska, żona ówczesnego prezesa Komitetu, która prowadziła wszystkie prace organizacyjne Działu w Warszawie. To głównie jej заслуżą było ponowne nawiązanie stosunków z uczonymi i zagranicznymi instytucjami naukowymi, z którymi Dział był w kontakcie przed wojną. Otrzymywane od nich publikacje i materiały informacyjne posłużyły do opracowania zagadnień z dziedziny organizacji nauki w XXV tomie "Nauki Polskiej". Uporządkowano także ocalały częściowo księgozbiór Działu, tworząc z niego Bibliotekę Naukoznawczą, powiększaną w drodze wymiany (w 1949 r. prawie z setką instytucji), drogą prenumeraty

i zakupów. Korzystali zeń pracownicy i studenci Uniwersytetu Warszawskiego. W oparciu o Bibliotekę w dalszym ciągu prowadzono rozpoczętą przed wojną bibliografię naukoznawczą. Zbierano też materiały dotyczące organizacji nauki w kraju i za granicą oraz rozpoczęto kwerendy w celu opracowania dziejów Kasy imienia Mianowskiego. W 1948 r. utworzono Komisję Naukoznawczą w składzie: Tadeusz Kotarbiński, Janina Małkowska, Stanisław Małkowski, Stanisław Ossowski i Bogdan Suchodolski, której powierzono opiekę nad całością prac Działu Naukowego.

Zamiarem Stanisława Michalskiego było zorganizowanie kursów naukoznawczych dla organizatorów nauki i wydawanie biblioteczek pod tytułem *Wiedza o nauce*, do której weszłyby teksty wykładów z proponowanych kursów oraz niektóre artykuły z dwudziestu pięciu tomów "Nauki Polskiej". Projektował ponadto opracowanie specjalnego podręcznika naukoznawstwa i wprowadzenie wykładów z tej dziedziny na wyższe uczelnie. Michalski pragnął także, aby Kasa nawiązała do okresu po pierwszej wojnie światowej, kiedy to rozpoczęła badania stanu i potrzeb poszczególnych dziedzin nauki oraz zorganizowała zjazd poświęcony tym oraz innym zagadnieniom organizacji nauki w Polsce.

Do tych ostatnich postulatów nawiązano w wydanym w 1947 roku XXV tomie "Nauki Polskiej" w dziale zatytułowanym *Perspektywy nauki polskiej w epoce dziejowej przemiany*.

O sytuacji poszczególnych dziedzin nauki pisali: Wacław Sierpiński, Jan Samsonowicz, Jan Czekanowski, Józef Kostrzewski, Władysław Konopczyński i Edward Taylor. Cały tom, nawiązujący w układzie treści do przedwojennej "Nauki Polskiej" poprzedzony był teoretycznymi artykułami Artura Górskiego - *Nauka i człowiek*, Czesława Białobrzeskiego - *Synteza filozoficzna i metodologia nauk przyrodniczych* i Stanisława Małkowskiego - *Postulaty z dziedziny organizacji nauki*.

Wydanie XXV tomu "Nauki Polskiej" miało nie tylko znaczenie merytoryczne - naukowe i praktyczne, lecz także zaważyło w pewnej mierze na dalszych losach Kasy imienia Mianowskiego. Już na początku 1947 r. w Komitecie Kasy zdawano sobie sprawę z niechętniej postawy władz względem tej instytucji, nie mieszczącej się w tworzonym systemie scentralizowanego i ściśle kontrolowanego kierowania gospodarką i kulturą. Dość wątpliwa działalność Kasy, uwarunkowana małymi funduszami własnymi i malejącymi subwencjami państwowymi, poprzez ukazanie się XXV tomu "Nauki Polskiej" zyskała pewien rozgłos, co skłoniło władze do jednoznacznego określenia swego stosunku do przyszłości instytucji. Po krytycznych wypowiedziach Stefana Żółkiewskiego w prasie i Eugenii Krassowskiej na posiedzeniu Rady Głównej do Spraw Nauki i Szkolnictwa Henryk Jabłoński, omawiając w "Robotniku" przyszły układ organizacji naukowych w kraju stwierdził wprost, że "miejsca na instytucje w rodzaju Kasy imienia Mianowskiego, zwłaszcza

po niedawnych doświadczeniach z jej wydawnictwami teoretycznymi, raczej w tej konstelacji nie widać"¹².

Prace związane z powołaniem Polskiej Akademii Nauk jako centralnej instytucji naukowej w kraju przyspieszyły moment likwidacji Kasy imienia Mianowskiego. W dniu 3 marca 1951 r. została ona włączona do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a następnie podzieliła losy TNW i Polskiej Akademii Umiejętności.

V. Lata 1952-1991

Po 1951 r. grono osób związanych z Kasą imienia Mianowskiego tylko raz wystąpiło z formalnym wnioskiem o jej reaktywowanie. Miało to miejsce po wydarzeniach październikowych 1956 r., kiedy wydawało się, że klimat polityczny będzie bardziej sprzyjający dla tego typu inicjatyw. W styczniu 1957 r. ostatni prezes Kasy - Stanisław Małkowski skierował w tej sprawie specjalny memoriał do prezesa Polskiej Akademii Nauk.

Memoriał ten pozostał jednak bez odpowiedzi. Z czasem rozwiązano też istniejącą w ramach PAN Pracownię Dokumen-

12 H. Jabłoński, *Nauka-zapałny odcinek frontu kultury*, "Robotnik", 1948, nr 267, s. 4.

tacji - pozostałość po Dziale Naukowym Kasy imienia Mianowskiego. Jej ostatniego pracownika - Wandę Osińską przeniesiono do Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, przekształconego w 1977 r. w Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN.

Tak się złożyło, że o Kasie imienia Mianowskiego stosunkowo dobrze pamiętano właśnie w Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki. Wiązało się to przede wszystkim z charakterem Instytutu, który uwzględnia w swoich pracach dzieje istniejących w przeszłości instytucji naukowych, w tym Kasy imienia Mianowskiego. Instytut wydaje ponadto "Organon" - czasopismo w językach obcych, poświęcone historii nauki. Jest to również swego rodzaju nawiązanie do wydawanego przez Kasę rocznika o tymże tytule. Tu wreszcie pracowały osoby bezpośrednio związane z działalnością Kasy: były członek Komitetu Kasy - Bogdan Suchodolski i wspomniana Wanda Osińska (zmarła w 1978 r.).

Zmiany ustrojowe w Polsce i powrót do systemu demokracji parlamentarnej przywróciły instytucjom społecznym szansę działania. Już w pierwszym okresie "Solidarności" reaktywowane zostało Towarzystwo Naukowe Warszawskie. W jego strukturze nie odtworzono jednak Kasy imienia Mianowskiego. Plan reaktywacji Kasy powstał dopiero w 1990 r.

Dnia 29 marca 1990 r. odbyło się posiedzenie Zakładu Historii Organizacji Nauki - Instytutu Historii Nauki, Oświaty

i Techniki PAN, na którym referat o ostatnim okresie działalności Kasy i próbach jej odrodzenia wygłosił Jan Piskurewicz. Zebrani opowiedzieli się za podjęciem prac reaktywacyjnych. Wśród osób aktywnie działających w tej sprawie byli: Andrzej Biernacki, Zbigniew Ciok, Piotr Hübner, Barbara Kuźnicka, Jan Piskurewicz i Leszek Zasztowt. Inicjatywa ta zyskała wsparcie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk. Obie instytucje poparły projekt odtworzenia Kasy, działającej jako samodzielna jednostka organizacyjna.

Aktem notarialnym z dnia 20 maja 1991 roku reaktywowano Kasę, dając jej czytelną w nowych warunkach nazwę Fundacji Popierania Nauki. Akt ten podpisali: Edward Potkowski, działający w imieniu TNW, Jerzy Kołodziejczak, działający w imieniu PAN oraz Andrzej Biernacki, Stefan Bratkowski, Piotr Hübner, Barbara Kuźnicka, Jan Piskurewicz i Leszek Zasztowt. Dnia 11 października 1991 r. Kasa wpisana została do rejestru fundacji decyzją Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy.

W trakcie prac związanych z reaktywowaniem Kasy organizatorzy zastanawiali się jakie powinny być kierunki działania i jaki model tej instytucji. Było oczywistym, że w całkowicie odmiennych warunkach ustrojowych i po kilkudziesięciu latach nie można powielać dawnych rozwiązań. Jednocześnie jednak wspaniałe tradycje i dorobek Kasy wskazywały na konieczność podtrzymania wszystkich wartościowych wątków jej działalno-

ści - jeśli tylko będą nawiązywały do obecnych realiów nauki polskiej.

Statut Kasy odwołuje się więc do uprzednio obowiązujących postanowień, ale nie powtarza dawnego tekstu. Wyjaśniony został status Kasy, która działała zawsze nie w roli towarzystwa, ale fundacji. W związku z tym powołana została Rada Fundatorów - organ grupujący sponsorów Kasy i czuwający nad prowadzoną przez nią działalnością gospodarczą. Członkowie Komitetu Kasy mogą nadal brać udział w posiedzeniach Rady Naukowej, ale tylko z głosem doradczym. Rada ta mogłaby się stać jednym z ciał integrujących polskie instytucje naukowe. Sprecyzowane zostały także kompetencje pozostałych organów Kasy.

Szczególnie istotne są postanowienia Statutu wyznaczające kierunki działania Kasy. Ma ona być ośrodkiem formującym społeczną politykę naukową, reprezentującym interesy środowiska ludzi nauki, wspierającym społeczny ruch naukowy i informującym społeczeństwo o stanie nauki w Polsce. Kasa będzie kontynuować tradycyjne działania, subwencjonując prace badawcze i wydawnicze, fundując stypendia i nagrody, ogłaszając konkursy. W nieodległej przyszłości Kasa wznowi najbardziej znaczące przedsięwzięcia: organizację zjazdów nauki polskiej, wydawanie rocznika "Nauka Polska" oraz prace naukowe w formie wyodrębnionego Instytutu Naukoznawczego imienia Stanisława Michalskiego.

Mamy nadzieję, że realizacja tych zamierzeń zyska uznanie społeczeństwa, a zwłaszcza środowiska naukowego. Społeczne instytucje winny mieć znaczący wpływ na kształtowanie nauki polskiej. Jedną z takich instytucji będzie reaktywowana Kasa imienia Mianowskiego.

S T A T U T

KASY IMIENIA JÓZEFA MIANOWSKIEGO FUNDACJI POPIERANIA NAUKI

I. Zasady ogólne

§ 1

Fundacja ustanowiona aktem notarialnym z dnia 20 maja 1991 r. przez Edwarda Stanisława Potkowskiego - działającego w imieniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Jerzego Michała Kołodziejczaka - działającego w imieniu Polskiej Akademii Nauk, Stefana Tadeusza Bratkowskiego, Andrzeja Kwiryna Biernackiego, Piotra Włodzimierza Hübnera, Barbarą Annę Kuźnicką, Jana Józefa Piskurewicza i Leszka Olgerda Zasztowta działa zgodnie z ustawą o fundacjach z dnia 6 kwietnia 1984 r. i niniejszym Statutem. Fundacja nosi nazwę "Kasa im. Józefa Mianowskiego - Fundacja Popierania Nauki".

§ 2

Kasa im. Józefa Mianowskiego - Fundacja Popierania Nauki, zwana dalej Kasą, jest kontynuatorką i sukcesorem praw i majątku istniejącej od 1881 r. "Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. d-ra med. J. Mianowskiego".

§ 3

Kasa stawia sobie za cel gromadzenie i rozdział środków na rozwój nauki w Polsce.

Wypełniając swe zadania Kasa:

- występuje jako rzecznik interesów polskiego środowiska naukowego,

- subwencjonuje badania i wydawnictwa naukowe,

- funduje stypendia oraz nagrody,

- wspiera społeczny ruch naukowy,

- organizuje zjazdy nauki polskiej,

- współdziała z instytucjami naukowymi krajowymi i zagranicznymi,

- ogłasza konkursy na prace badawcze,

- podejmuje stosowne działania informacyjne,

- prowadzi działalność wydawniczą,

- przygotowuje i publikuje roczniki "Nauka Polska - Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój",

- zabiega o pozyskanie środków na działalność statutową Kasy.

§ 4

Przy Kasie działa Instytut Naukoznawczy imienia Stanisława Michalskiego. Instytut prowadzi badania naukoznawcze, w szczególności poświęcone nauce polskiej. Działa na podstawie własnego statutu.

§ 5

Kasa działa na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Siedziba Kasy jest Warszawa.

§ 6

Kasa ma osobowość prawną, może otrzymywać darowizny i zapisy, nabywać oraz zbywać majątek ruchomy i nieruchomy.

§ 7

1. Członkami zwyczajnymi Kasy zostają dożywotnio członkowie Komitetu Kasy i Rady Naukowej.

2. Członkami honorowymi Kasy zostają dożywotnio osoby szczególnie zasłużone dla Kasy, w tym również osoby fizyczne, które wniosą istotny wkład materialny do majątku Kasy. Osoby te powoływane są na wniosek Komitetu przez Radę Naukową.

II. Organy Kasy

§ 8

Organami Kasy są:

- Rada Fundatorów
- Rada Naukowa
- Komitet
- Komisja Rewizyjna

§ 9

Rada Fundatorów dba o materialne podstawy działania Kasy.

§ 10

1. W skład Rady Fundatorów wchodzi osoby, które ustanowiły Fundację, a także - w drodze kooptacji - osoby fizyczne i prawne wnoszące istotny wkład materialny do majątku Kasy. Osoby prawne reprezentuje w Radzie Fundatorów stały delegat. Rezygnacja z udziału w Radzie Fundatorów winna być złożona na piśmie.

2. Rada Fundatorów wybiera przewodniczącego i sekretarza.

§ 11

1. Rada Fundatorów rozpatruje sprawozdania za dany rok kalendarzowy z działalności Komitetu Kasy łącznie ze sprawozdaniem Komisji Rewizyjnej i na tej podstawie udziela Komitetowi absolutorium.

2. Rada Fundatorów uchwała regulamin określający sposób dysponowania majątkiem Kasy oraz kierunki i zasady prowadzenia przez Kasę działalności gospodarczej.

3. Rada Fundatorów ustala wynagrodzenia pracowników Kasy oraz określa płatne stanowiska i liczbę etatów.

§ 12

Posiedzenia Rady Fundatorów organizuje Komitet przynajmniej dwa razy do roku, delegując ze swego składu własnego przedstawiciela.

§ 13

Rada Naukowa czuwa nad realizacją celów statutowych Kasy z wyjątkiem funkcji zastrzeżonych dla Rady Fundatorów.

§ 14

1. Rada Naukowa składa się z delegatów polskich instytucji naukowych. Listę tych instytucji ustala Komitet.

2. Kadencja Rady Naukowej trwa trzy lata.

3. W posiedzeniach Rady Naukowej biorą udział członkowie Komitetu z głosem doradczym oraz osoby przez Radę zaproszone.

4. Do czasu ukonstytuowania Rady Naukowej jej funkcje pełni Rada Fundatorów.

§ 15

Rada Naukowa wybiera ze swego grona przewodniczącego i sekretarza.

§ 16

Posiedzenia Rady Naukowej zwołuje przewodniczący działając z własnej inicjatywy lub na wniosek Komitetu.

§ 17

1. Uchwały Rady Fundatorów oraz Rady Naukowej zapadają zwykłą większością głosów członków obecnych. Przy równości głosów przeważa głos przewodniczącego.

2. Do ważności uchwał w sprawach majątkowych wymagana jest obecność minimum dziesięciu członków Rady Fundatorów.

§ 18

Nie można łączyć funkcji delegata do Rady Naukowej z funkcją członka innych organów Kasy.

§ 19

1. Ustawowe i statutowe funkcje zarządu Fundacji wypełnia Komitet.

2. Komitet sprawuje władzę reprezentacyjną, wykonawczą i zarządzającą.

3. Komitet podejmuje decyzje w sprawach nie zastrzeżonych innym organom Kasy.

§ 20

1. Członków Komitetu wybiera nowo obrana Rada Naukowa na okres trzech lat. Kandydatów do Komitetu może zgłaszać Rada Fundatorów i ustępujący Komitet.

2. Pierwszy skład Komitetu wybiera Rada Fundatorów.

§ 21

1. Komitet składa się z dziewięciu członków.
2. Komitet wybiera ze swego grona Prezesa, Wiceprezesa, Sekretarza oraz Skarbnika.
3. Prezes jest reprezentantem Kasy, prowadzi działalność Komitetu oraz przestrzega wykonywania uchwał podjętych przez organy Kasy.
4. Funkcje Wiceprezesa określa Prezes.
5. Sekretarz odpowiada za dokumentację Kasy, protokołuje posiedzenia Komitetu i jest bezpośrednim kierownikiem administracyjnego działu Biura Kasy.
6. Skarbnik jest bezpośrednim kierownikiem działu finansowo-księgowego Biura Kasy.

§ 22

1. Komitet obraduje w miarę potrzeb, posiedzenia zwołuje Prezes lub Wiceprezes Komitetu.
2. Komitet podejmuje decyzje zwykłą większością głosów.
3. W posiedzeniach Komitetu uczestniczą: Redaktor wydawnictw, Dyrektor Instytutu Naukoznawczego oraz zaproszone osoby.

§ 23

1. Komitet może powoływać stałe lub doraźne komisje, recenzentów z poszczególnych dziedzin nauki oraz ekspertów.

2. Komisje działają na podstawie regulaminów zatwierdzonych przez Komitet.

§ 24

1. Obsługę administracyjno-techniczną i gospodarczą Kasy zapewnia Biuro.

2. Biuro Kasy działa na podstawie regulaminu zatwierdzonego przez Komitet.

§ 25

Komitet corocznie przedkłada Radzie Fundatorów sprawozdanie z działalności finansowej, gospodarczej i stanu majątku, a Radzie Naukowej - sprawozdanie z pozostałych prac Kasy.

§ 26

Komisja Rewizyjna kontroluje gospodarkę majątkową Kasy, poprawność działania Biura Kasy oraz gospodarkę środkami przydzielonymi Instytutowi Naukoznawczemu.

§ 27

1. Komisja Rewizyjna składa się z trzech członków wybranych przez Radę Fundatorów.

2. Nie można łączyć członkostwa Komisji Rewizyjnej z funkcjami w innych organach Kasy lub z funkcją pracownika Kasy.

§ 28

1. Komisji Rewizyjnej przysługuje w każdym czasie prawo sprawdzania rachunków i innych dokumentów Kasy.
2. Komisja Rewizyjna przygotowuje coroczne sprawozdanie dla Rady Fundatorów w zakresie przewidzianym w § 26.

III. Majątek Kasy

§ 29

1. W skład majątku Kasy wchodzi: fundusz założycielski i inne środki zgromadzone na rachunku bankowym, papiery wartościowe, rzeczy ruchome i nieruchomości.
2. Spadki, zapisy i darowizny przyjmuje Komitet za zgodą Rady Fundatorów.

§ 30

Celem powiększenia majątku Kasa może wchodzić w spółki, zawierać porozumienia i umowy z fundacjami lub innymi organizacjami.

§ 31

Na podstawie wniosku Komitetu Rada Fundatorów może wyrazić zgodę na przejęcie przez Kasę zobowiązań, praw i majątku innej fundacji o zbliżonym profilu.

§ 32

Kasa prowadzi działalność gospodarczą za pośrednictwem Biura Kasy. Dochody z tej działalności przeznaczane są na cele

statutowe Kasy oraz na dalsze rozwijanie działalności gospodarczej.

§ 33

1. Działalność gospodarcza prowadzona przez Kasę obejmuje prace wydawnicze, twórcze i usługowe, zwłaszcza w dziedzinie nauki, oświaty, kultury i sztuki.

2. Kasa może rozpocząć działalność gospodarczą po zgromadzeniu kwoty 10 milionów zł.

§ 34

Majątek Kasy może być lokowany w przedsięwzięciach gospodarczych oraz w spółkach i papierach wartościowych.

§ 35

Biuro Kasy prowadzi gospodarkę finansową i ewidencję księgową według zasad określonych dla jednostek nie będących jednostkami gospodarki społecznej.

§ 36

1. Składanie oświadczeń woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych Kasy wymaga podpisu dwóch członków Komitetu lub jednego członka Komitetu i pełnomocnika działającego w granicach umocowania.

2. Oświadczenie woli w imieniu Kasy w zakresie zwykłego zarządu może składać jedna osoba upoważniona do tego przez Komitet.

IV. Likwidacja Kasy

§ 37

Rozwiązania Kasy może dokonać Rada Fundatorów. W razie rozwiązania Kasy Rada Naukowa postanowi na wniosek Komitetu na rzecz jakich polskich instytucji mających na celu popieranie nauki przejdzie majątek Kasy.

V. Zmiany Statutu

§ 38

Zmiany w statucie Kasy mogą być dokonywane przez Radę Fundatorów na wniosek Komitetu lub Rady Naukowej. Uchwała w tej sprawie wymaga aprobaty dwóch trzecich obecnych członków Rady Fundatorów. Sprawa zmiany statutu musi być wpisana w porządek obrad Rady Fundatorów.

KOMITET
KASY im. J. MIANOWSKIEGO

Prezes:

Władysław Findeisen

Wiceprezes:

Janusz Haman

Skarbnik:

Andrzej Biernacki

Sekretarz:

Leszek Zasztowt

Członkowie:

Piotr Hübner

Jerzy Kołodziejczak

Barbara Kuźnicka

Jan Piskurewicz

Edward Potkowski

**RADA FUNDATORÓW
KASY im. J. MIANOWSKIEGO**

Przewodnicząca Rady Fundatorów:

Barbara Kuźnicka

Członkowie:

Andrzej Biernacki

Stefan Bratkowski

Ludwik Bura

Władysław Findeisen

Edward Hałoń

Janusz Haman

Piotr Hübner

Jerzy Kołodziejczak

Bogusław Niemirka

Jan Piskurewicz

Edward Potkowski

Leszek Zasztowt

CZŁONEK HONOROWY
KASY im. JÓZEFA MIANOWSKIEGO
Bogdan Suchodolski

KOMISJA REWIZYJNA

Przewodniczący:

Edward Hałoń

Członkowie:

Ludwik Bura

Bogusław Niemirka

KASA IM. JÓZEFA MIANOWSKIEGO
FUNDACJA POPIERANIA NAUKI

00-330 Warszawa - Pałac Staszica
pok. 245, Nowy Świat 72

KONTO:

Bank PKO SA II Oddział w Warszawie
Nr 501031-21023222-2701-3-1110

Spis ilustracji:

1. Józef Mianowski - Rektor warszawskiej Szkoły Głównej - s. 3.
2. Tytus Chałubiński - pierwszy Prezes Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego - s. 11.
3. Filip Sulimierski - jeden z głównych organizatorów Kasy im. J. Mianowskiego - s. 12.
4. Ignacy Baranowski - jeden z założycieli Kasy i Prezes jej Komitetu w latach 1887-1893 - s. 12.
5. Stanisław Michalski - główny organizator działań Kasy w okresie Drugiej Rzeczypospolitej - s. 37.
6. Zebranie Rady Naukowej Kasy im. J. Mianowskiego w Mądralinie, 29 czerwca 1939 r. (na pierwszym planie Prezydent Ignacy Mościcki) - s. 38.

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	str. 5
Zarys historii Kasy im. Józefa Mianowskiego	
I. Lata 1881-1920	str. 7
II. Lata 1920-1939	str. 25
III. Lata 1939-1945	str. 43
IV. Lata 1945-1952	str. 45
V. Lata 1952-1991	str. 50
Statut Kasy im. Józefa Mianowskiego	
- Fundacji Popierania Nauki	str. 55
Komitet	
Kasy im. Józefa Mianowskiego	str. 66
Rada Fundatorów	
Kasy im. Józefa Mianowskiego	str. 67
Komisja Rewizyjna	str. 68
Spis ilustracji	str. 69
Spis treści	str. 70

KASA NA HONGKONG (HONGKONG) LTD
FINANCIAL INFORMATION

FOR THE YEAR ENDED 31 MARCH 2007
PAGE 221 OF 221

RCIN
TRADE REGISTERED IN HONGKONG
NO. 50181/2002/0017-170-3-170

RCIN (RCIN) LIMITED
TRADE REGISTERED IN HONGKONG, TRADE NO. 50181/2002/0017-170-3-170

SPIS TREŚCI

Stowbiec województwa	str. 3
Zarys historii Kasy im. Józefa Mianowskiego	
I. Lata 1881-1920	str. 7
II. Lata 1920-1939	str. 25
III. Lata 1939-1945	str. 43
IV. Lata 1945-1952	str. 48
V. Lata 1952-1991	str. 50
Kasa im. Józefa Mianowskiego	
- Fundacja Wspomnienia i Kultury	str. 55
Kalendarz	
Kasy im. Józefa Mianowskiego	str. 65
Kasy Fundacji	
Kasy im. Józefa Mianowskiego	str. 67
Komisja Rewizyjna	str. 68
Sędzi Duszpasty	str. 69
Spis tabel	str. 70

**KASA im. JÓZEFA MIANOWSKIEGO
FUNDACJA POPIERANIA NAUKI**

**00-330 Warszawa - Pałac Staszica
pok. 245, Nowy Świat 72**

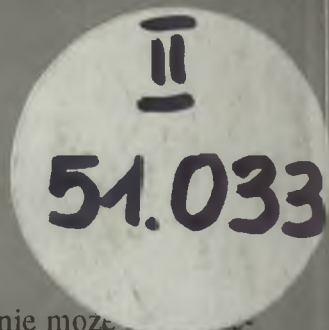
KONTO:

**Bank PKO SA II Oddział w Warszawie
Nr 501031-21023222-2701-3-1110**

**Druk i oprawa: Ryszard Nowak,
Zakład Poligraficzno-Introligatorski, Turów ul. Poniatowskiego 96.**

<http://rcin.org.pl>

5000,-

" W wolnem państwie polskiem nauka nie moze
brana, podpatrzona, przemycana, musi być polska. Nauka - to
przezyste, wysokie jezioro w górach, niebiosa nieskończoności
odbijające, musi być nasze, własne, ojczyście.

Posiadamy instytucję temu właśnie celowi służącą, założoną
w mrokach niewoli przez ojców czcigodnych i przekazaną nam,
którzy żyjemy w słońcu bezgranicznej, złotej wolności. I dziś
oto ta właśnie instytucja - nie posiada dostatecznych środków.

Ratujmy! Wspierajmy! Stwórzmy na nowo Kasę imienia
Mianowskiego"

Stefan Żeromski: *Sprawa Kasy Mianowskiego*, Warszawa 1924.